

УДК 811.161.3'373.21

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10384>

**НАМІНАТЫЎНЫЯ ХАРАКТАРЫСТЫКІ ЭРГОНІМАЎ
УСХОДНЯГА ПАЛЕССЯ
(на матэрыяле назваў крам прадуктаў харчавання г. Мазыра)**

Алена КАВАЛЁВА

*Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна,
кафедра замежных моў і методыкі выкладання замежных моў,
вул. Студэнцкая, 28, Мазырь, Беларусь, 247760,
тел. +375 29 735 71 26
e-mail: alena.kavaliova@gmx.de*

Карына ТАРАНАВА

*Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна,
студэнтка 3 курса філалагічнага факультэта,
вул. Студэнцкая, 28, Мазырь, Беларусь, 247760
тел. +375 29 394 75 70
e-mail: taranova_karyna@inbox.ru*

У артыкуле разглядаюцца намінатыўныя характарыстыкі назваў камерцыйных аб'ектаў грамадскага харчавання і крам прадуктаў харчавання горада Мазыра. Вылучаюцца частотныя апелятывы і наменклатурныя тэрміны, ад якіх утвораны гэтыя анамастычныя адзінкі.

Ключавыя словы: эргонім, уласнае імя, апелятыў, онім, антрапонім.

Уласныя імёны захоўваюць традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры пэўнага этнаса. Развіццё грамадства спрыяе стварэнню новых анамастычных класаў, якія знаходзяцца на перыферыі анамастычнай прасторы. Дынаміка развіцця грамадства перадумоўлівае стварэнне лінейных аб'ектаў, для іх функцыянавання неабходна сістэма намінацыйных прыкмет, якія змяшчаюць характарыстыкі сацыяльных груп насельніцтва, культуры соцыуму. Пад эргонімамі традыцыйна разумеецца “назва любога гарадскога аб'екта, установы, карпарацыі, прадпрыемства, грамадскага аб'яднання людзей” [2: 151]. Эрганімічныя адзінкі ўтрымліваюць асаблівасці светаўспрымання моўнай асобы, яе культурны ўзровень. Такія онімы можна разглядаць як згорнуты тэкст, які па-рознаму і ў няпоўным аб'ёме “актуалізуецца ў розных моўных сітуацыях і складаецца з некалькіх логіка-інфармацыйных модулей” [1: 6]. Вядома, што лінгвакультуралагічная карціна свету адлюстравана моўнымі сродкамі і зафіксавана ў назвах унутрыгарадскіх аб'ектаў. Эргонімы выконваюць асноўныя функцыі, якія ўласцівы поміна ргоргіа: ідэнтыфікацыйна-дыферэнцыруючую, намінатыўную, дэнататыўную, сігніфікацыйную, а таксама інфармацыйную, рэкламную, мемарыяльную і агітацыйную. Гэтыя онімы з'яўляюцца штучна створанымі імёнамі, яны характарызуюцца семантычнай празрыстасцю, пэўнымі матывацыйнымі сувязямі

паміж апелятывам, ад якога ўтвораны эргонім, і аб'ектам. Асноўнымі спосабамі намінацыі такіх адзінак з'яўляецца трансанімізацыя і анімізацыя, якая ўключае асацыятыўна-вобразную намінацыю.

Мэта даследавання – выявіць семантыка-матывацыйныя сувязі эргонімаў Мазыршчыны і іх лінгвістычныя мадэлі, што дазволіць, ахарактарызаваць моўную асобу ў часе і прасторы культуры рэгіёна.

Актуальнасць даследавання. Тэма даследавання з'яўляецца актуальнай у сувязі з вывучэннем культурнай і моўнай спадчыны ў межах лінгвістычнага і культурнага вопыту моўнай асобы. Змены ў культурнай сферы адлюстроўваюцца ў мове, моўныя эвалюцыі актыўна ўзаемадзейнічаюць у культурных працэсах і ўплываюць на іх. Пастаянная змена эргонімаў Усходняга Палесся патрабуе іх неадкладнага апісання і вызначэння іх лінгвістычных мадэлей з улікам экстралінгвістычных фактараў.

Аналіз іншых даследаванняў і публікацый. Разнастайную інфармацыю пра мясцовыя паселішчы, іх унутрыгарадскія аб'екты, іх афіцыйныя і неафіцыйныя, зніклыя і сучасныя назвы можна атрымаць, калі гэта работа праводзіцца мэтанакіравана, калі паслядоўна прасочваюцца этапы станаўлення ўнутрыгарадскіх анамастычных адзінак – шматлікіх эргонімаў, іх разнавіднасцей. Вывучэнне такіх адзінак дае магчымасць даведацца не толькі пра тыя аб'екты, якія ёсць у сучасным горадзе, а і пра зніклыя вуліцы, плошчы, культывыя і адміністрацыйныя будынкі, абарончыя аб'екты, ранейшы рэльеф, гаспадарчыя ўладкаванні, гандлёвае і сацыяльнае жыллё, сувязі з суседнімі паселішчамі і народамі, што адлюстраваліся ў назвах унутрыгарадскай намінацыі. Першыя даследаванні гэтых адзінак з'яўляюцца ў сярэдзіне ХХ стагоддзя (В. А. Ніканаў, А. В. Супяранская і інш.), шматлікія працы па назвах лінейных аб'ектаў у функцыянальным, прагматычным, камунікатыўным, структурна-семантычным, параўнальна-супастаўляльным аспектах з'яўляюцца ў апошнія дзесяцігоддзе ХХ стагоддзя (І. В. Крукава, М. Я. Навічыхіна, С. У. Зямскова і інш.). У сучасны час даследаванням эрганімічнай лексікі прысвечаны асобныя працы М. В. Гарбанеўскага, Г. М. Мезенка, І. Л. Капылова, А. В. Ціханенка і інш.

Асноўная частка. Матэрыялам даследавання выступілі назвы камерцыйных аб'ектаў грамадскага харчавання і крам прадуктаў харчавання горада Мазыра.

У 15 % даследуемых адзінак назва аб'екта з'яўляецца лексемай, якая дакладна ўказвае на напрамак дзейнасці аб'екта: эргонім *Овоци и фрукты*¹ ўтрымлівае ўказанне на асартымент і матываваны апелятывамі *овоци, фрукты* (бел. *садавіна і гародніна*), найменне *Каравай* узыходзіць да лексемы *каравай* 'пірог круглай формы'. Назва аб'екта *Чай и кофе* (рус.) інфармуе пра асартымент (продаж чая і кавы) і ўтворана ад апелятываў *чай* і *кофе* (бел. *кава*) 'гарачы напітак'.

Наступныя эргонімы змяшчаюць звесткі пра від паслуг. Найменне *Сдобнушка* ўзыходзіць да лексемы *сдоба* (бел. *здоба*) 'булкі са здобнага цеста', назва *Пышечная* суадносіцца з лексемай *пышка* 'круглая пульхная булка'. Трэба адзначыць, што гэтыя адзінкі матываваны лексемамі жаночага роду. На асартымент аб'екта ўказвае найменне *Свежина* (крама мясных вырабаў), якое суадносіцца з размоўнай лексемай *свежина* (бел. *свежына*) 'свежае мяса, мясныя вырабы'. Эргонім *Мясная лавка* суадносіцца з апелятывамі *мясная* і *лавка* (бел. *лаўка*) 'крама'. Назва *40 градусов* (крама алкагольных напіткаў) суадносіцца з апелятывам *градус* 'адзінка вымярэння

¹ Тут і далей прыклады прыводзяцца ў тым выглядзе, у якім яны засведчаны на інфармацыйным партале.

моцы спірту, спіртных напіткаў, што ўказвае на асартымент аб'екта. Наступныя онімы сведчаць пра якасць асартымента і яго характарыстыкі: назва *Свежий хлеб* суадносіцца з апелятывамі *свежий* (бел. *свежы*) 'толькі што прыгатаваны' і *хлеб* 'прадукт харчавання, які выпякаецца з мукі', найменне *Свежая выпечка* матывавана лексемамі *свежая* і *выпечка* (бел. *выпечка*) 'выпечаная прадукцыя'.

Найменні крам прадуктаў харчавання або аб'ектаў грамадскага харчавання ўзыходзяць да лексем, якія абазначаюць якасць прадукта ці акрэсліваюць яго мэтавую аўдыторыю: онім *Gurtans* указвае на асартымент крамы, суадносіцца з лексемай *гурман* 'любіцель і знаток далікатных страў'. Эргонім *Смачна кава* матываваны лексемамі *смачна* (*смачная*) 'які мае прыемны смак' і *кава*. Найменне *Смак* узыходзіць да лексемы *смак* (бел. *смак*) 'задавальненне, ахвота'. Онім *Лимон* (крама садавіны і гародніны) матываваны апелятывам *лимон* (бел. *лімон*) 'плодовае цытрусавое дрэва ці яго плады', што сведчыць пра асартымент. Назва крамы кандыгарскіх вырабаў *Сластёна* ўзыходзіць да лексемы *сластёна* (бел. *ласун/ласуха*) 'той, хто любіць салодкае' і ўказвае на мэтавую аўдыторыю. Эргонім *Спадарожнік* суадносіцца з апелятывам *спадарожнік* 'што пастаянна неабходна каму-небудзь' і змяшчае інфармацыю пра дзейнасць аб'екта.

Пэўныя асацыятыўныя сувязі выклікаюць, верагодна, наступныя адзінкі. Онім *Трибуна* (спартыўны бар) паходзіць ад апелятыва *трибуна* (бел. *трыбуна*) 'збудаванне з паступовым узвышэннем радоў для публікі'. Найменне *Штофф* суадносіцца з лексемай *штофф* (бел. *штоф*) 'графін, ёмкасць для вымярэння спіртных напояў'. Онім *Пеперони* (кафэ) узыходзіць да апелятыва *пеперони* (бел. *пепероні*) 'адзін з вядомых інгрыдыентаў для прыгатавання піццы'.

У эргоніміі Мазыра засведчаны адайконімныя і адгідронімныя найменні. Назва *Припять* (рэстаран) матывавана гідронімам *Прыпяць*, на што ўказвае блізкае месцазнаходжанне гэтай ракі. Найменне *Припятский* таксама ўказвае на лакалізацыю аб'екта. Онім *Над Припятью* знаходзіцца каля адпаведнага гідроніма *Прыпяць*. Эргонім *Мозырский* (хлебная крама) матываваны айконімам *Мазыр*.

Назва крамы *На семи ветрах* утворана ад лексемы *ветер* (бел. *вецер*), адзначым месцазнаходжанне аб'екта на ўзвышшы. Эргонім *Чыгуначны* матываваны лексемай *чыгуначны* 'той, што знаходзіцца каля чыгункі'. На лакалізацыю аб'екта ўказвае і найменне *Околица*, што ўзыходзіць да лексемы *околица* (бел. *наваколле*) 'тое, што знаходзіцца навокал чаго-небудзь'. Эргонім *Прыдарожны* ўтвораны ад лексемы *прыдарожны* 'той, што знаходзіцца каля дарогі'. Назва кавярні *Хуторок* суадносіцца з апелятывам *хуторок* (бел. *хутарок*) 'адасоблены сялянскі зямельны ўчастак разам з сядзібай уладальніка', што і адлюстравана ў інтэр'еры аб'екта. Найменне крамы прадуктаў харчавання *Нафтавік* суадносіцца з лексемай *нафтавік* 'чалавек, які займаецца нафтаздабычай'. З гісторыі горада вынікае, што пабудавана крама каля дамоў, у якіх жылі нафтабудаўнікі.

Часам без пэўнага ўдакладнення або апісання складана вызначыць характар аб'екта. Эргонім *Лесная криница* судносіцца з лексемамі *лясная криница* 'тое, што дае пачатак чаму-небудзь'. Найменне *Лазурит* (крама прадуктаў харчавання) матывавана апелятывам *лазурит* (бел. *лазурыт*) 'камень сіняга колеру'. Онім *Элегія* ўзыходзіць да лексемы *элегія* (бел. *элегія*) 'жанр лірычнай паэзіі'. Найменне *Каскад* утворана ад апелятыва *каскад* (бел. *каскад*) 'вялікае мноства, багацце, імклівы паток чаго-небудзь'. Эргонім *Солнечный* суадносіцца з лексемай *солнечный* (бел. *сонечны*) 'радасны, светлы, шчаслівы'. Цікавым падаецца найменне *Вишенка* (крама прадуктаў харчавання), якое суадносіцца з дэмінітывам ад лексемы *вишня* (бел. *вішня*) 'садова-

ягаднае дрэва або плод гэтага дрэва'. Эргонім *Лепота* (крама мясных прадуктаў) узыходзіць да лексемы *лепота* (рус.) 'прыгажосць, хараство'.

У эргонімах, якія абазначаюць назвы аб'ектаў грамадскага харчавання і крам прадуктаў харчавання, выяўлены антрапанімічны кампанент. Найменне *Надзежда* (крама прадуктаў харчавання) узыходзіць да жаночага імя *Надзежда*, назва крамы *Татьяна* матывавана іменем *Татьяна*. З жаночымі імёнамі суадносяцца таксама назвы крам харчовых прадуктаў *Любава, Светлана, Арина*.

У складзе эргонімаў гэтай групы засведчаны нумератыўны кампанент, які ўказвае на парадкавы нумар крамы ў сетцы крам пэўнага прадпрыемства: *Магазін № 91* (рус.), *Магазін № 11* (рус.), *Магазін № 6* (рус.), *Магазін № 9* (рус.), *Фірменны Магазін № 26* (рус.). У эргоніме *Прыпяць-4*, які ўзыходзіць да гідроніма *Прыпяць*, нумератыўны кампанент засведчаны з напісаннем праз злучок.

Графічныя асаблівасці выяўляюцца і ў наступных найменнях. Онім *FRESHCoFF* (кавярня), які ўтрымлівае англійскія лексемы *fresh* 'свежая', *coffee* 'кава' (ад поўнай формы *coffee*), прадстаўлены вялікімі літарамі і можа быць патлумачаны як прозвішча на ўзор *Davidoff, Petroff*. Назва крамы *ЭкономЪ* суадносіцца з лексмай *эканоміць*, што ўказвае на дыяпазон цэн і агульны напрамак крамы, назва ўтрымлівае сімвал *Ъ* 'ер або цвёрды знак', які выкарыстоўваецца і ў рэкламе аб'екта.

Сярод даследуемых найменняў засведчаны онімы, якія матываваны англійскімі лексэмамі. Такія адзінкі выяўлены пераважна ў назвах аб'ектаў грамадскага харчавання. Так, найменне *One coffee* паходзіць ад англійскіх лексем *one coffee* 'адзін кубак кавы'. Назва *York Pub* матывавана айконімам *York* і лексмай *pub* 'месца, у якім падаюць алкагольныя напоі'. Эргонім *Pizza Smile* ўтвораны ад апелятываў *pizza* і *smile* 'усмешка'. Назва кафэ *Joy* суадносіцца з англійскай лексмай *joy* 'радасць'. Анамастычная адзінка *café Gurman's* суадносіцца з французскай лексмай *gourmand* 'любіцель і знаток далікатных страў'.

Беларускамоўныя лексемы ў якасці апелятываў зафіксаваны прыкладна ў 10 % ад зафіксаваных эргонімаў. Онім *Ласунак* матываваны апелятывам *ласунак* 'што-небудзь вельмі смачнае; улюбёная страва', назва *Духмяны хлеб* утворана ад лексем *духмяны* 'з моцным прыемным пахам, пахучы' і *хлеб* 'прадукт харчавання, які выпякаецца з мукі', што ўказваюць на від прадуктаў і іх якасці. Эргонім *Хвілінка* ўтвораны ад апелятыва *хвілінка* 'кароткі прамежак часу; момант, імгненне', што сведчыць, магчыма, пра якасць абслугоўвання. Назва *Пралеска* суадносіцца з лексмай *пралеска* 'першая вясенняя кветка', найменне *Папараць-кветка* ўзыходзіць да апелятыва *папараць-кветка* 'чароўная расліна', онім *Аксаміт* фіксуецца шляхам транслітэрацыі і суадносіцца з беларускай лексмай *аксаміт* 'шаўковая тканіна з кароткім густым ворсам'. Эргонім *Старажытны* ўзыходзіць да апелятыва *старажытны* 'які створаны, узнік у далёкім мінулым і захаваўся да гэтага часу', пры гэтым адзінка не змяшчае характарыстык аб'екта.

На пэўныя фонавыя веды разлічаны, верагодна, наступныя найменні: эргонім *Бахус* (крама алкагольных напояў) узыходзіць да ўласнага імя *Бахус*, бога расліннасці і вінаробства ў старажытным Рыме. Найменне *Синьор Помідор* (бел. *Сіньёр Памідор*) (крама садавіны і гародніны) суадносіцца з прозвішчам персанажа *Сіньёр Памідор* вядомай дзіцячай казкі "Прыгоды Чыпаліна" Дж. Радары. Назва кафе *Три пёскары* суадносіцца з онімам у літаратурным творы "Залаты ключык" А. Талстога, але не выключана паходжанне назвы па лакалізацыі аб'екта на рацэ Прыпяць і ад апелятыва *пёскары* (бел. *пячкур*) 'невялікая рачная рыба'. Онім *Шампань* (кафэ)

выклікае асацыяцыю з Францыяй, з правінцыяй Шампань, месцам узнікнення шампанскага. Найменне крамы птушкафабрыкі *Жар-птица* суадносіцца з выдуманым персанажам *Жар-птица* (бел. *жар-птишка*) ‘казачная птушка з агністым, бліскучым пер’ем’.

Адзінкава зафіксаваны змешаныя найменні: онім *Дары от Зари* матываваны эргонімам *Заря* і апелятывам *дары* (бел. *дары*) ‘плён працы, падарунак’.

Вывады. Такім чынам, найменні аб’ектаў грамадскага харчавання і крам прадуктаў харчавання характарызуюць іх культурную спецыфіку. У эрганіміі Мазыра гэтыя найменні маюць пераважна адапелятыўнае паходжанне. У склад гэтых адзінак уваходзіць лексема, якая ўказвае на тып аб’екта, утрымлівае яго пэўныя характарыстыкі. Сярод адапелятыўных найменняў засведчаны пераважна назвы, якія змяшчаюць указанне на характар паслуг (*Овоци и фрукты*), лакалізацыю аб’ектаў (*Мозырский*), у некаторых назвах неабходны пэўныя фонавыя веды носьбітаў мовы (*Синьор Помидор*). Наменклатурны тэрмін *крама* амаль не засведчаны ў складзе эргонімаў Мазыра. Адантрапанімічныя найменні таксама засведчаны ў гэтай групе, але яны фіксуюцца спарадычна.

Перспектывы выкарыстання вынікаў даследавання.

Пры вызначэнні намінатывых характарыстык эргонімаў Мазыра выяўлены асноўныя мадэлі іх фарміравання. Вывучэнне культуры рэгіёна, засведчанай ў эрганімічных адзінках, дазволіць асэнсаваць менталітэт моўнай асобы Усходняга Палесся, раскрыць яе духоўны стан. Вызначэнне тапаасноў разнастайных назваў лінейных аб’ектаў дапамагае выявіць лінгвакультурныя характарыстыкі названага рэгіёна, вызначыць структура-семантычныя характарыстыкі эргонімаў, айкадамонімаў і назваў іншых лінейных аб’ектаў Усходняга Палесся.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. *Горбаневский М. В.* Русская городская топонимия: проблемы историко-культурного изучения и современного лексикографического описания: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / М. В. Горбаневский; Ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. – Москва, 1994. – 39 с.
2. *Подольская Н. В.* Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – Москва : Наука, 1988. – 199 с.
3. Mlife. Портал города Мозыря [Электронный ресурс]. – Мозырь, 2018. – Режим доступа : <https://mlife.by>. – Дата доступа : 03.02.2019.

REFERENCES

1. Gorbanevskij, M. V. (1994). *Russkaja gorodskaja toponimia: problemy istoriko-kulturnogo izuchenija i sovremennogo leksikograficheskogo opisanija: avtoref. diss. ... dokt. filol. nauk 10.02.01 / In-t rus. jaz. im. A.S. Pushkina.* Moskva.
2. Podolskaja, N. V. (1988). *Slovar' russkoj onomasticheskoi terminologii.* Moskva: Nauka.
3. Mlife. – Mozyr, 2019. Retrieved from <https://mlife.by>. – Date of access: 15.02.2019.

**NOMINATIVE FEATURES OF EASTERN POLESYE ERGONYMS
(on the food shops in Mozyr)****Alena KAVALIOVA**

*I. P. Shamyakin Mozyr State Pedagogical University,
Chair of foreign languages and methods of teaching,
28, Studencheskaya Str., Mozyr, Belarus, 247760,
phone +375 29 735 71 26
e-mail: alena.kavaliova@gmx.de*

Karyna TARANAVA

*I. P. Shamyakin Mozyr State Pedagogical University,
3d year student, Philological Faculty,
28, Studencheskaya Str., Mozyr, Belarus, 247760,
phone +375 29 394 75 70
e-mail: taranova_karyna@inbox.ru*

The article deals with the nominative features of the names of commercial public catering objects and food shops in Mozyr. The changes in cultural sphere are reflected in the language, the language evolutions interact with the cultural processes and influence on them. Proper names keep the traditions of material and spiritual culture of a certain nation. The development of the society contributes to the formation of the ergonyms, there is a need for a system of nominative features, which have characteristics of the society groups and culture.

Mostly Mozyr ergonyms have appellative origin. Such onomastic units are formed with the help of a lexeme, which specifies the type of the object, contains its special characteristics. The ergonyms, based on the appellatives, indicate the kind of service (*Овоци и фрукты, Чай и кофе*), the localization of objects (*Мозырский, Припять*), some names require certain background information of native speakers (*Синьор Помидор*). Nomenclature term *крама* (shop) is not revealed in Mozyr ergonyms. Shop names, based on anthroponyms, are very rare and they are motivated by female names (*Любава, Светлана*), the numerative component is also seldom used in these ergonyms (*Магазин № 91, Магазин № 11*). The shop names, which are based on the Belarusian lexemes, are about 10 %. These ergonyms are also motivated by English appellatives, which denote certain features of an object. Sometimes it is difficult to define the type of an object without details or a description (*Лесная криница, Лазурит*). The ergonyms, which have both appellative and onomastic origin, are not widely spread (*Дары от Зару*).

The names of commercial public catering objects and food shops characterize their cultural features, deal with the mentality of the linguistic personality of Eastern Polesye, may reveal its spiritual state. Nominative features of toponymic stems of linear object names help to identify linguistic and cultural characteristics of this region, to determine structural and semantic characteristics of ergonyms and oikodomonyms of Eastern Polesye.

Keywords: ergonym, proper name, nomination, toponymic stem, appellative, anthroponym.